

split

Restauratorica dr. Vinka Marinković na vrhu najstarijeg zvonika na Jadranu

PRVI SMO SE USPILI U ČUDESNO LIJEPI KOMPLEKS GOSPE OD KAMPANELA

SPAŠEN OD ZABORAVA

Zablistao najstariji zvonik na Jadranu

➔ Punih deset godina traje obnova i restauracija slojevitog spomenika, a projekt koji vodi Hrvatski restauratorski zavod s partnerima dobrano je odmaknuo, usprkos nevelikim državnim i gradskim sredstvima koja se za ovu sanaciju izdvajaju. Ali nije ni blizu završetku. Pored crkve i kampanela obnavljaju se i Zapadna vrata Dioklecijanove palače s obrambenim dvorištem

Damir Šarac

slobodnadalmacija.hr

SAŠA BURIĆ/CROPIX

Visoko iznad tisuća glava prolaznika antičkim Decumanusom, arterijom Dioklecijanove palače - današnjom Krešimirovom ulicom - kompleks je crkve Gospe od Kampanela (Sv. Teodora), pomalo zaboravljeni labirint povijesnih slojeva utisnutih u rimsku arhitekturu, koji je sačuvao svoju mistiku zbog dugih godina nedostupnosti (i zanemarivanja), a nad kojim se nadvija najstariji zvonik na Jadranu. Sad su skele skinute i crkva sa zvonikom je zablistala, samo treba podignuti glavu.

Punih deset godina traju obnova i restauracija slojevitog spomenika, a projekt koji vodi Hrvatski restauratorski zavod s partnerima dobrano je odma-

knuo, usprkos nevelikim državnim i gradskim sredstvima koja se za ovu sanaciju izdvajaju, ako se uzmu u obzir slične investicije na povijesnoj baštini. Ali nije ni blizu završetku. Pored crkve i kampanela obnavljaju se i Zapadna vrata Dioklecijanove palače s obrambenim dvorištem (propugnaculum), poznatija kao Željezna, kroz koja je Split u srednjem vijeku iz zagrhljaja antičkih zidina izašao na današnju Pjacu.

Bravo restauratori

Nije lako ukratko ispričati povijest ovog mjesta; u 6. stoljeću u stražarskom hodniku iznad zapadnog ulaza u Palaču uređena je crkva svetog Teodora (iznad sjevernih vrata Sv. Martin, iznad istočnih Sv. Apolinar). U 11. stoljeću nad crkvom je podignut zvonik, jedini iz tog vremena na našim prostorima koji je još u funkciji, a iz istog je razdoblja i ulomak oltarne pregrade s uklesanim imenom priora Firmina - gradskog upravitelja iz doba moćnog nadbiskupa Lovre i krize nakon smrti kralja Zvonimira - te njegovih supru-

ga Magi i Bite, kao donatora. Ikona Gospe od Kampanela je iz 13. stoljeća i smatra se najljepšim djelom splitske slikarske radionice, a čuva se u katedralnoj riznici. Mramorna luneta s reljefom Gospe od Milosrda koja plaštom zakriva bratime natpisom je datirana u 1480. godinu, a pripisuje se kiparu Andriji Alešiju, koji je bio član bratovštine Gospe od Zvonika. Sakristija je dograđena u 14. stoljeću, a na njezinu šufitu sastajala se bratovština koja je okupljala stanovnike Veloga Varoša, pučane koji su često bili oporba vladajućoj, plemićkoj klasi. Zanimljiva je i pobožna predaja po kojoj su uz raskošno kame-nostubište iz 18. stoljeća koje vodi do crkve hodočastile trudne Splitsanke, možda baš kako bi im taj napor olakšao porođaj. To je samo dio štorije o ovom neobično vrijednom komadiću splitske povijesti, a voditeljica radova dr. sc. Vinka Marinković, viša konzervatorica-restauratorica iz HRZ-a, upućuje kako crkvu i zvonik uvijek treba gledati u kontekstu arhitektonskih mijena u antičkom dvo-

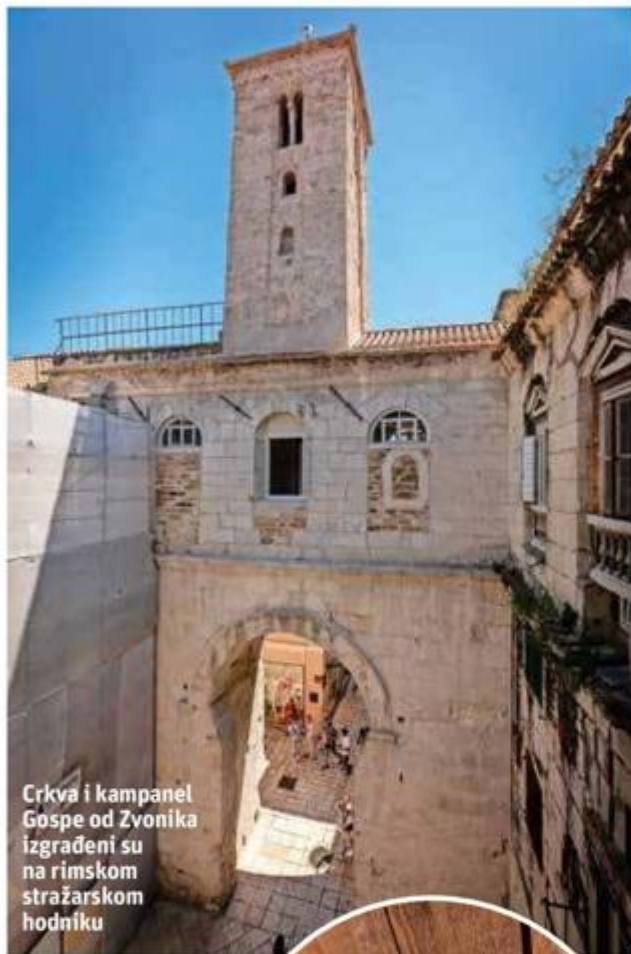

Unutrašnjost crkve Gospe od Zvonika

rištu i Zapadnim vratima, koji su također doživljavali različite preinake, a sada su dio istog projekta restauracije.

Restauratorica Marinković koja je godine rada posvetila ovom mjestu podsjeća na sve što se u desetljeću napravilo.

-Hrvatski restauratorski zavod dobio je 2013. godine sredstva Ministarstva kulture za priprema istraživanja i izradu dokumentacije na Zapadnim vratima i crkvi Gospe od Zvonika te je od tada projekt uvršten u redovnu programsku djelatnost Zavoda. Tada je utvrđeno da su crkva i zvonik u vrlo lošem stanju. Na crkvi i zvoniku propala je krovna konstrukcija, a stolarija razbijena. Ništa bolje nije bilo ni stanje kamena propugnaculuma koji je zatečen obrastao u vegetaciju, a mjestimično se i mrvio. Te 2013. godine počeli smos 20 tisuća kuna, a svaku sljedeću godinu smo od Ministarstva dobivali nešto veća sredstva kako su radovi napredovali. Prvih nekoliko godina, nakon istražnih radova i dokumentacije, uklanjala se stara žbuka

Crkva i kampanel Gospe od Zvonika izgrađeni su na rimskom stražarskom hodniku

Dijelovi drvenog turnja za grožđe ugrađeni u pod zvonika

sa zidova crkve, obavljani su strapiranje i pohrana zidnih oslika **Mate Meneghella Rodića**. Zatim su postavljene nove elektroinstalacije, ožbukani su zidovi sakristije i romanički svodovi crkve, a obavljena je i izmjena pokrova crkve... Paralelno s crkvom radili smo i na propugnaculumu, pa je tako 2016. prilikom čišćenja otvora niše na sjevernom zidu sjevernog zida pronađen veliki broj ulomaka skulpture. Skulpturu smo nanovo sastavili i 2018. godine prezentirali "ruke s krunom" koje su bile svojevrsna atrakcija. Naposljetku su se radovi toliko zahuktali da smo se 2019. godine obratili pismom namjere Gradu Splitu sa zamolbom za sufinanciranje. Tadašnji gradonačelnik **Andro Krstulović Opara** inicirao je potpisivanje sporazuma o suradnji s Gradom, kojim je dogovoreno da će Grad iz svog proračuna za obnovu osiguravati jednaka sredstva kao Ministarstvo kulture, pa smo naposljetku došli do 700 tisuća kuna godišnje, dakle nešto manje 100 tisuća eura, što je od 2019. godine znatno intenziviralo i ubrzalo radove. Ove godine je gradonačelnik **Ivica Puljak** obnovio sporazum do 2025. godine, što je očigledno znak da profesionalno i dosljedno obavljamo posao.

Nevelika sredstva za obnovu

Jeli to premalo kad se pogledaju proračuni ostalih investicija na baštini - pitamo.
 - Razne specijalističke i građevinsko-obrtničke radove obavljamo uz pomoć kooperanta. Međutim, za veliki dio "istraživačkog", organizacijskog i restauratorskog posla koristimo kadar i kapacitete HRZ-a. Na raspolaganju nam je prirodoslovni laboratorij, te stručnjaci od restauratora svih materijala, preko arhitekata, povjesničara umjetnosti, fotografa do arheologa. Takav pristup i organizacija posla nas drži u okviru godišnjeg proračuna iako je riječ o iznimno zahtjevnom i multidisciplinarnom poslu. Ipak, 2021. godine prilikom statičke obnove zvonika, zbog nepredviđenih i kompliciranih radova, presu-

sili smo sa sredstvima. Tada su Grad i Ministarstvo kulture rebalansom proračuna osigurali dodatna sredstva za radove - kaže dr. Marinković.

Jedva čekamo u zvonik; kad smo posljednji put posjetili radove, nisu nas pustili unutra, podovi i skale bili su gnjili, unutar su bile naslage ptičjeg izmeta, krepaline... Danas je skroz druga priča, čast je biti među prvim nestručnjacima koji mogu ući. Stožasti zvonik za koji neki smatraju kako baš on krasi najstariji grb Splita iz 14. stoljeća - jer katedralni u to vrijeme još nije bio sagrađen - u top je formi. Uvlačimo se s dr. Marinković preko terace uz krov sakristije pa kroz uske kapke drvenim skalama.

- Zvonik je izgrađen od sitnog kamena i tupine tako da se njegova vanjska fasada po masivnosti ne može usporediti s ostalim gradskim zvonnicima. Ali tako je građen kako bi bio "lagan" budući da je sagrađen na tridesetak metara visine, na stražarskom hodniku koji je adaptiran u crkvu. Na temelju sačuvanih ostataka moguće je zaključiti da je izvorno bio ožbukani, no prilikom radova 2021. godine nismo ga nanovo žbukali, već smo restauratorski obrađivali zatečene ostatke povijesne žbuke i kamena kako ne bismo izmijenili vizuru grada. Prilikom radova drvena međukatna konstrukcija je izmijenjena, a zanimljiva su zadnja dva kata: jedan počiva na gredama koje su ranije bile dio drvenog tiješka za grožđe ili masline, a na najvišem su cigle složene i prate oblik pokrova zvonika. Ovi elementi su zadržani i restaurirani. Potpuno smo obnovili kamene pokrov zvonika, restaurirali zvana i vratili ih u funkciju, stavili mreže na prozore, obnovili

KRONOLOGIJA

Prebogata povijest

- 4. st. - gradnja Dioklecijanove palače, Zapadnih vrata i obrambenog dvorišta
- 6. st. - stražarski hodnik pregrađen je u crkvu sv. Teodora
- 7. st. - preklapanje reljefa Nike u križ
- 11. st. - prior Firmin donira gradnju zvonika nad crkvom, što je zapisano na oltarnoj pregradi, gradnja zvonika, izrada freske uz krovšte crkve
- 13. st. - u crkvu smještena ikona Gospe od Zvonika, titular postaje Pohodjenje BDM
- 14.-15. st. - dograđuje se sakristija i bratimska prostorija nad njom
- 15. st. - Andrija Alješi izrađuje mramornu lunetu Gospe od Milosrđa
- 17. st. - rušenje tribina u propugnaculumu i izgradnja dućana uz sjeverni i južni zid
- 18. st. - gradi se veliko stubište do crkve, antepedij glavnog oltara i oltar sv. Spira, balkon uz sakristiju
- 19. st. - oslikavanje drvenog kora u crkvi, izgradnja retabla glavnog oltara
- 20. st. - izrada zidnog oslika Mate Meneghella Rodića, rušenje dućana u propugnaculu

ulazna vrata, a što je najvažnije, statički smo sanirali, injektirali zidove - pojašnjava dr. Marinković, dok virimo kroz biforice ocharani rijetko viđenim prizorima središta grada iz ove perspektive.

Misterij ruku s krunom

Nevjerojatno je koliko su restoratori u tišini kroz posljednje dvije godine uspjeli napraviti uz skromna sredstva: na crkvi su postavljeni novi drveni prozori koji su oblikom istovjetni zatečenima, u cijelosti je obnovljena i prezentirana freska koja se proteže ispod krovišta crkve, zidovi su statički sanirani, a obnovljene su i sanirane metalne zatege...

I propugnaculum je velikim dijelom obnovljen: ove godine saniran je istočni antički luk na kojem počiva crkva i čiji u se dijelovi počeli odlomljivati. Kamen je očišćen od skrame i prljavštine te konsolidiran, a skela je premještena na sjeverni zid obrambenog dvorišta. Tu se upravo čiste fuge i uklanja vegetacija, ovih dana će se do kraja istražiti i revidirati "niša s krunom". Nastavljaju se radovi na južnom dovratniku istočnog luka, planira se sanirati prolaz do crkve, vanjska strana zida te statički stabilizirati balkon pred sakristijom čija je podna ploča pukla na nekoliko mjesta...

Sljedeće razdoblje obuhvatit će obnovu zapadnog zida i ulaz, dakle Željezna vrata iznad kojih je čuveni reljef boginje pobjede Nike preklasan u križ u šestom stoljeću. Svaki korak u ovom kompleksu vodi vas u neko drugo povijesno razdoblje!

- Zapadna vrata i crkva Gospe od Zvonika jedinstven su i živ prostor; u isto vrijeme sakralan i svjetovan. Cilj naših radova je da se sačuva ta autentičnost, da se Crkva vrati u funkciju, a da čitav prostor koji je ujedno iznimno frekventna pješačka zona postane ljepše i sigurnije mjesto - ispraća nas dr. Vinka Marinković. ●